

Bir Âlimin Gizli Defteri: Çanakkale

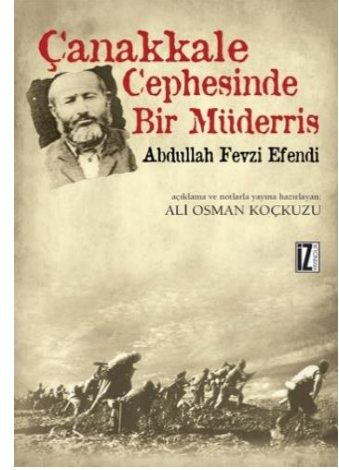
Çanakkale Cephesinde Bir Müderris: Abdullah Fevzi Efendi, Ali Osman Koçkuzu, İz

Yayıncılık, İstanbul 2011, ISBN 9789753558150

Özlem ERCAN¹

Ali Osman Koçkuzu, İlahiyat profesörüdür. Koçkuzu; takdim yazısında belirttiği üzere adeta hayatını, Abdullah Fevzi Efendi'nin gün ışığına çıkmasına adanmıştır. Yazar, eserin Arapça kısımlarını tercüme yoluyla, Türkçe kısımlarını da sadeleştirerek bir kaynak haline getirir.²

Yazar, Abdullah Fevzi Efendi'nin, esef rüzgarlarının estiği 20. yy'da, Osmanlı İmparatorluğu'nun hızla toprak kaybettiği bir zamanın ve bu karmaşık günlerin kahramanlarından biri olduğunu söyler. Kendisi medresede müderris olması hasebiyle askerden muaf olduğu halde bir şeyler yapmanın kanaatine varır. Bu sebeple gönüllü olarak orduya yazılır ve Çanakkale de başlayıp Irak cephesinde sona eren bir tecrübeyi kaleme alır.³ Yazar, Abdullah Fevzi Efendi'nin orduya katılmasının asıl sebeplerinden biri de İttihat ve Terakki partisinin asker kanadını, Osmanlı ordusunu ve komutanları yakından tanımak olduğunu söyler.⁴

Kimliği

Abdullah Fevzi Efendi; Hicri 1299-Miladi 1883 senesinde Hoca köyünde hayata gözlerini açar. Babası Yusuf Efendi'dir. İlköğretimini köyde tamamladıktan sonra Konya'ya gelir ve ünlü bilgin Memiş Efendi'nin küçük oğlu Hasan Kutsi Efendi'nin derslerine devam ederek ondan

¹ Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyoloji, İlahiyat ön lisans öğrencisi, hakdinislam92@gmail.com

(Bu yazı Young Academia ve Server Genç Hanımlar Derneği iş birliğinde Muhlise Arzu Peçenek yönetiminde "Biyografi Yazarlık Atölyesi: Ömrünü İslâm'a Adayanlar" kapsamında üretilmiştir.)

² Ali Osman Koçkuzu, *Çanakkale Cephesinde Bir Müderris: Abdullah Fevzi Efendi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s.11.

³ Koçkuzu, *a.g.e.*, arka kapak

⁴ Koçkuzu, *a.g.e.*, arka kapak.

istifade eder. Tahsilini tamamladıktan sonra köyüne döner ve köyünde bir süre talebe okutur. Daha sonra Konya'ya tekrar adım atar ve hocasının yanında müderrislik yapar. Aldığı icazet, Cumhuriyet Dönemi'nde yüksek tahsil kabul edilir. Yazar; Abdullah Fevzi Efendi için yaklaşık altmış küsur sene yaşayan, toplumun içinde musibetlerin dolu olduğu bir zamanda İslam'a, Müslümanlara adanan fani hayatını asker ve ilim mensubu olarak sürdüren, Ankara ve Konya'da resmi görev yapan bir alim olduğunu belirtir.⁵

Hazan Yellerinin Estiği Zamanlar: Askerlik ve Kaçaklık

Yazar, Abdullah Fevzi Hoca'nın hayatının en çileli dönemleri olan, onun askerlikte ve arazide geçen 'kaçaklık' günleri olduğunu belirtir.⁶ Bir tür imtihan anlamında bu döneme Abdullah Fevzi Efendi 'İbtıla Günleri' adını vermektedir. 'Dağlar misafiri olduğumuz günler' sözü de hatırat içinde geçen Abdullah Fevzi Efendi'nin bir deyişidir.⁷

Minzaratü'l Feylak Hakkında

Abdullah Fevzi Efendi'nin askerlik dönemini ve ilçelerin gördüğü zulüm ve soykırım üzerine Allah'a sığındığı; arazide, dağlarda geçen ihtifa ve ibtila günlerini anlatan kitabıdır. Bu eser dört defterden meydana gelmektedir.⁸ Minzaratü'l Feylak, Ordu/Tabut dürbünü veya Batarya dürbünü olarak Türkçe'ye çevrilebilir. Feylak sözcüğü ise 'küçük askeri birlik' anlamına gelir.⁹

Birinci Defter Üzerine

Birinci defterde Osmanlı ordusunun iki noktası üzerinde durulmaktadır. Birinci noktada Cihan Harbi'nde birçok cepheden uygulanan taktik hataları ve sonuçlarıdır. İkinci nokta ise, askerinin âhlak ve moral durumudur.

Abdullah Fevzi Efendi'nin eseri üzerinde tuttuğu yol; ordunun yönetimi ve ahlaki yönüdür. Bundan mütevellit yazarın hatıratının 'sübjektif' bir yön içerdiğini belirtir. Yazar, Abdullah Fevzi Efendi'nin çok iyi yetişmiş kalp tasfiye ve temizliği gibi özel bir eğitim almış büyük bir alimin verdiği bilgilere yalan karışmayacağı hususunu önemle arz eder.¹⁰

⁵ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.34.

⁶ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.73.

⁷ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.75.

⁸ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.90.

⁹ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.91.

¹⁰ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.94.

Savaşın En Şiddetli Günleri

Bu bölüm Çanakkale hatıralarıdır. Arıburnu, Kitre ve Seddü'l -bahir savaşlarında Abdullah Fevzi Efendi'nin taburu ve onun içinde bulunduğu birlikte tespit olunan olaylara ayrılır.¹¹

Burada kendisinden söz edilen savaş "Çanakkale Savaşları"dır. Batı'daki milletler bu savaşlara "Gelibolu Savaşları" adını vermektedirler. Bu savaşlar, sekiz buçuk ay sürer. Tarih olarak 3 Kasım 1914-9 Ocak 1916 arası verilir. Bu tarihe göre süre biraz daha uzar. İlk hücumlar Fransızlar tarafından gemilerden atılan mermilerle Ertuğrul ve Seddü'l Bahir isimli Türk tabyalarına gerçekleştirilir.¹² İkinci Türk taarruzu Seddü'l Bahir'de olur. Aynı taarruz 3-4 Mayıs günlerinde de tekrar cereyan eder. Arıburnu'nda üç kez savaş olur.¹³ Abdullah Fevzi Efendi, bu savaşları taktik bakımından kusurlu görür. Çünkü burada hücumun ön planda olduğunu ve askerlerin araziye yabancı olduğunu belirtmekle birlikte başlarında kumandanların olmadığını da beyan eder.

Baskına Hazırlık

Herkesin birbiriyle vedalaştığı ve helalleşmelerin yoğun olduğu bir zaman dilimidir. Korku hâlinin hüküm sürdüğü bir şaşkınlığın vuku bulduğunu söyler Abdullah Fevzi Efendi... Bir yandan gözyaşlarının sel olduğu, diğer yandan üzüntüsünü gizlemeye çalışan askerlerin hâli... Hoca Efendi şecaat bayrağını yere indirmeyen askerlerimizin de olduğunu belirtir.

Komutanlar askerlere emirleri verdikten sonra hücum başlar.

Abdullah Fevzi Efendi, tarihsel durumdan öte komutanların askerlerin başında olmamasından yakınır. Bu durumun birçok askerimizin şehit olmasının sebebi olduğunu söyler. Düşmanın kaç metre ileride olduğunu haberine ulaşamazlar. Bu durum da kayıplara sebebiyet verir.

Abdullah Fevzi Efendiye göre yenilgi ve hüsrânın birkaç sebebi vardır: Hücumda komutanların kötü hazırlığı, Allah'a tevekkül eksikliği ve bu yenilgi ve düşüşün Allah'tan geldiği inancının eksikliği... Hoca Efendi, içinde bulunduğu savaşı, İslam'ın cihad şuuru nezdinde değerlendirmiş olup bu kıyasa göre görüşlerini beyan eder.

¹¹Koçkuzu, *a.g.e.*, s.184.

¹² Koçkuzu, *a.g.e.*, s.191.

¹³ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.193.

Sonrasında Seddü'l Bahir'e doğru yürüyüş gerçekleşir. Abdullah Fevzi Efendi, Aruburnu'nda tabur imamının şehit edildiğini ve askerın “diyanet konusunda çobansız bir sürü haline geldiğini” belirtir. Abdullah Fevzi Efendi; “orduda ezan okunmadığını, Kur’an okunmadığını, akabinde belaların ve musibetlerin arttığından dem vurarak manevi kalelere sığınma ihtiyacı hissedildiğini” vurgular. Bu sırada harekâttan üç gün önce tabur komutanı “askerlerin içinde dindar, imamlık yapabilen kim var sorun” der ve Abdullah Fevzi Efendi’ye haber yollarlar. Sonrasında komutan Abdullah Fevzi Efendi’ye “sana başka görev gerekmez, hakkıyla yaparsan imamlık sana yeter” der. Ve yine aynı komutan “Benim adıma kumandanlarınıza söyle imamlık dışında bu askere görev vermesinler, ama sadece talime çıksın, talim ona yeter” sözleriyle Abdullah Fevzi Efendi askerde yeni görevine başlar.¹⁴

Yazar o zaman diliminde Abdullah Fevzi Efendi’nin hastalandığını ve bitkin düştüğünü belirtir ve bu görevin Abdullah Fevzi Efendi’yi bir hayli sevindirdiğini ve Allah’a şükrettiğini söyler.

Seddü'l Bahir’de dördüncü savaş gerçekleşir. Ve bu savaş, galibiyet ile son bulur.

İkinci Defter Üzerine

Küçük bedenlerin şehadet şerbetini içmesi ve kalan gazilerin yorgun halleri üzerine bir haber gelir. ‘Savaşta zayıflayan asker, Çanakkale’de dinlenip istirahat edecek, tabur yeniden teşkil olunacak ve eksikleri ikmal edilecek.’¹⁵ Bu haber, askerın yüreğine su serper ve artık yolculuk Çanakkale’yedir...

Ağlayan Bir Şehrin Dile Gelmesi

Abdullah Fevzi Efendi, heyecanla adımını attığı Çanakkale’nin harabeye döndüğünü ve yabancı ayakların bu şehirde kol gezdiğini görünce çok üzülür. Düşmanlardan kaçarak uzaklaşan bir halk ve vatanında garip kalan bir şehir...

Camilerin de harabeye döndüğünü gören Hoca Efendi, ‘Minaresi de cami gibi garip... Sanki bütünüyle varlığı gurbeti ve yalnızlığı andırıyor, çağırıyor. İnsanlara, gurbet türkü ve kasideleri okuyor olanca sesiyle... Minber de garip ve kimsesiz. O da gurbet hutbesi irat etmekte, kimsesizliği konuşmakta, sanki bizlere diyor ki ‘Bu yüce din garip geldi, garip gidecek, gariplere ne mutlu! Onlara tebrikler... Minber aynı anlamda bir başka hadis daha rivayet edip söylüyor. ‘Ümmetim öyle günler görecek ki, İslam dininin sadece adı, Kur’an’ı

¹⁴ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.255.

¹⁵ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.271.

Kerim'in sadece yazılı metni kalacak Müslüman toplumun içinde...' Söзlerini hatıratında belirtir.¹⁶ Abdullah Fevzi Efendi savaşların ve kayıpların en büyük sebepleri; dinimizden uzaklaşmak, Batı'nın fikrini ve yaşantı şeklini örnek almaktan dolayı olduğunu telakki eder. Aynı zamanda Avrupa'nın medeniyet anlayışının, topraklarımızı ve yaşantımızı sarması, insanlığımıza vurulan bir darbe olduğuna da atıf yapar.

Ağlayan bir şehrin dile gelmesi burada son bulur...

Hoca Efendi'ye, ahlakı ve ilminin komutanları tarafından taktir edilmesinin sonucunda, resmi imamlık teklif edilir ancak komutanına 'eğer seçme hakkım varsa askerliğim döneminde imam olarak görev yapmayı, askerlik dönemim bittiğinde vatanıma geri dönmeyi isterim' der.¹⁷ Alay karargahının yolunu tutan Hoca Efendi, hastalığının şiddeti ve Ramazan ayının olması hasebiyle tuttuğu oruçtan dolayı susuzluğunu, askeriyede imamlık görevi sevinciyle giderir... Komutanlardan özel izin isteyen Abdullah Fevzi Efendi; askerlere akaid, inanç esasları, cihadın hakikati ve ahlak derslerini vermeye başlar. Fakat dersin veriminden rahatsız olan birtakım komutanlar çeşitli bahanelerle dersleri engeller. Abdullah Fevzi Efendi, 'akla gelmedik engeller çıkarıp nihayet dersi ve vaazı yürürlükten kaldırdılar. Artık asker, eski haline döndü'¹⁸ sözlerini hatıratında beyan eder.

Üçüncü ve Dördüncü Defter Üzerine

Yazar, üçüncü defteri yolculuk ile ilgili notlardan ve uğranan beldelere ait bilgi ve tasvirlerden oluştuğunu söyler.¹⁹

Ordunun Irak'a yolculuğun başlaması emri gelir ve tabur İstanbul'da vaziyet alır. Trenle hareket edilir ve tren üç dört saat Konya'da kalır. Bu sırada komutandan Abdullah Fevzi Efendi'ye memleketine birkaç saatliğine ziyareti izni gelir. Bu haberi alan Hoca Efendi'nin kalbi sevinçle dolar. Bunun üzerine Abdullah Fevzi Efendi Konya'ya gelir, Paşadaresi medresesine kavuşur, öğrencileri ve yol arkadaşlarıyla hasret giderir. Savaşın getirdiği yorgunluk ve hastalık, medresenin havasından soluyunca bir nebze de olsa gider. Hoca Efendi, kısacık zaman diliminde öğrencilerine sohbet verir, nasihatler eder.

¹⁶ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.278.

¹⁷ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.300.

¹⁸ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.310.

¹⁹ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.113.

'Ey inanmış mümin öğrenciler! Değişik renklerdeki ilimleri ve fenleri, boynunuza bir gerdanlık gibi takınız, onları kazanınız. Fakat bilgi yanında, kalem gücü ziynetini, güzel ifade ve konuşma kabiliyetini de ihmal etmeyiniz. Bir şey öğrenince onu iyice benliğinize alınız, sonra onu tecrübe ile pekiştiriniz ve kaleminizle onu güzelce yazıp kendinize mâl ediniz. Sakın ha aman bilgiyi başıboş haramlar otağına salıvermeyin! Sünnet ve Kur'an otağında kalmalarına çalışınız. Kişiliğinizin itaat ettiği melik ve sultan; ahlak, hikmet ve ilim olsun her zaman...' ²⁰ sözlerini Hoca Efendi hatıratında belirtir.

Öğrencileriyle ve yol arkadaşlarıyla ayrılık vakti gelir...

Yazar; dördüncü defterin önemli olan yönlerinden bahsederken; burada tutulan günlük notların içinde şehir tasvirlerinin bulunduğunu, askerinin çok güç şartlarda sefere dayandığını ve bu yolculukların bize çok şeyler hatıra bıraktığını, belirtir. Osmanlı Arabistan'ının büyük şehri Halep'in sosyal hayatı ile imkanları hakkında verilen bilgiler, Bağdat ve Musul tasvirleri, keza Bağdat'taki imamlara ait kudsi mahallenin durumu gibi önemli tespitlerin olduğunu beyan eder yazar... ²¹ Abdullah Fevzi Efendi Irak'ta kaldıkları günleri, bu beldedeki mabet ve türbeleri oldukça içten kaleme alır ve okuyucuya Hanefi mezhebi, Şiilik ve Sünnilik konularında onların eksiklerini giderici, bilgilendirici tespitler sunar. ²²

Yazar, eldeki defterin Hoca Efendi'nin askerlik hayatının geçtiği bütün cepheleri kapsadığını vurgular. Kafkasya ve İran'a ait bilgileri ihtiva eden defterlerin ellerinde bulunmadığını söyler. ²³

Çanakkale cephesinde bir müderris; savaş muharebesinde olsa bile İslam'ı ruhunda ve bedeninde yaşar ve yaşatmaya çalışır. Zorluklara rağmen inancından ödün vermeyen ve Batı'nın medeniyetimize yaptığı yıkıcı etkilerine şahit kalemini satırlara döken Abdullah Fevzi Efendi'nin, tarihin bir başka yönüyle geleceğe ışık tutan hatıratı burada son bulur...

²⁰ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.333.

²¹ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.115.

²² Koçkuzu, *a.g.e.*, s.116.

²³ Koçkuzu, *a.g.e.*, s.114.